

2013

110
Домом Просвітної Дру-
говариства ім. Івана
в Філядельфії.

Д. ЯКИМІВ

ІВАН ФРАНКО

Біографічно-літературний нарис
в другі роковини його смерті.

Ціна 20 центів.

Філядельфія — Philadelphia
1918

174273

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00437062 (M)

56
Накладом Просвітно Драматичного Товариства
ім. Івана Франка в Філядельфії.

Д. ЯКИМІВ

Іван Франко

Біографічно-літературний нарис в другі
роковини його смерті.

Ціна 20 центів.

Філядельфія — Philadelphia

1918

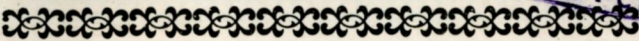
174273

8 (с) У. : 1917 (092)

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ и 62450

Львівська Бібліотека
АН УРСР

Е ДИВУЙ СЯ шановний читачу, коли візьмеш сю брошурку до рук, перечитаєш та не знайдеш у ній сего, що тобі бажалоб ся.

Місто насолоди ти може огірчене найдеш. Бо місто якоїсь обширної студії, розправи критичної ти прямо найдеш короткий біографічний нарис! Одначе нім прийдеть ся негодувати із за сего, прийми від мене, добрий читачу, отсих кілька слів оправданя.

Дуже добре я знаю, що в тій брошурці багато недобору: она навіть на сей малесенький розмір багато браків має. Однак читачу оправдаєш мене вповні, коли візьмеш на увагу сих кілька даних. — Працювать в фабриці при нестерпимих обставинах житевих, так тільки виривками узятись за сего рода працю, се досить не легко-приходить. Не легко під сю пору за який би то не було матеріял потрібний при сего рода роботі. А також і се, що моє заняте не літератора, публициста, критика, а противно фабричного робітника.

Сих кілька слів моего оправданя змінять відай погляд шановного читача насю брошуру, і він прийме її щиро, як я її щиро складав.

Зладив я її на бажане людей щирих, молодих, віруючих в будучність кращу. Се молоді готові на всяку посвяту люди, котрі згортувавшись у Драматично Просьвітне Товариство ім. Івана Франка положили собі за ціль учити ся, та другим в сьому помочи. Молоді люди, молоде товариство. Доволі у них сили, охоти, щирости до праці. І не на словах тільки у них пишеть ся імя Франка, они дійсно переняті прінціпами котрі голосив Франко.

Д. Якимів.

НАЙБІЛЬШІ імена, найбільші сини культурних народів світа, нагадують імя його...

В душі кожного народу імя його записалось буквами золотими, незатертими!

На Аркаполісі, Пантеоні, Байраїті йому місце. Чому?...

Бо сорок кілька літ різьбив великий твір артистичної будови, різьбив душу українського люду.

Ціле жите своє боров ся за правду і свободу поневоленого українського народа. Був нам камінярем, котрий розбив велику скалу гранітну, що заступала світло правди, волі, свободи.

Бо сорок літ доплав стежку по тернистій, зарослій буряном дорозі.

Сорок кілька літ годував се бідне, невидюче, заковане дитячко-люду український. — Годував його горем свого серця, напував його цілющою водою своєї великої душі.

Бо болі наші заповнили його груди і кровю серця списані приніс в жертві поколінням.

Обдарував се бідне дитя чистим золотом, перлами дорогоцінними.

Жите своє ціле, повне сирітства і нужди, поклав під зранені ноги сего загубленого дитяти сирітки.

Вів його до ціли, кращої долі, збудував йому світ новий, сторожив його, видвигнув!

Був провідником, що вказав шлях на стрічу кращих надій, ранньої зорі.

Випровадив з тяжкої темряви, котра висіла над його вітчиною.

Бо прийшов він до нього тоді, коли народ замучений конав в чорній задумі, в непробудженім сні. Коли усякі грабіжники стягали з нього послідну сорочку, коли усі відцурались його.

Коли лихвар, шинкар віднімав у мужика послідний клаптик землі, а сей в розпуці пропивав останню свитину, — коли давили його червінка, голодовий тиф, холера.

А плач, стогі, лунав по цілій Україні, і під тягарем сеї нужди тверда земля угиналась, розпуки його холодне небо слухало.

.....
Він тоді прийшов до нього!

Своїм пламенним словом осьвітив його розум, дав йому свою душу, у його змарнілий організм віляв своє жите, кров цілющу, а щоб розбити, зірвати його кайдани, прикував себе до тачки на ціле жите.

.....
І віднайшов він, відвоював народню мову, і з попелища, із згарища відгребав душу народню. І став ся Тіртеєм, що піснею, словом, що силою постанови веде, загриває до бою...

Іскри посипались з під тяжкого молота, блискавиця продерла український небосклон. Заясніло сьвітло, повіяло леготом весни.

Народ прокинув ся!

Остовпіли кати українського люду... А темні сили збудились. І розпустили гнобителі, кати, власти своїх гінчих собак і зачала ся скажена нагінка.

Одначе його не зламає. Він сильний!...

Се скала серед розгуканого моря, дуб на пустині серед бурі.

І він житя ціле опір ставить людській злобі,

тупоумству, клеветі, призи́рству тих, котрим хороше валя́тись в болоті...

Непохитний він!...

Десятки літ серед гіркої нужди в тяжкій праці устояв він проти волі невідючого, засліпленого загалу, а дрожаючою рукою у вічній тревозі, журбі будував храм, знаючи се, що завтра може знищити сю сьвятиню дитина, для котрої він жите своє в жертву приносить.

Погорда, насьмішки, тюрма, голод — запла-та...

.....
Осамітнений, не знаходячий ніякого слова заохоти а лише іронію та злобу, далі скалу лупає, ламає граніт, шлях кує.

.....
Не зломати нікому його великого духа, не попаде в розпуку. Він твердо стоїть на сьому трудному становищі, бо у нього сьвята одинока ціль: свобода, просьвіток, доля краща свого народа.

І ціле життя держав за ручку се бідне дитя, держав на його живчиках свою руку, не опускав на хвилину сеї сирітки, та вказував просту і ясну дорогу, котру окропив потом слезами, кровю.

.....
І ставсь дорогосказом, що значить шлях поступу. Розсипав кругом нас чари кохання, посіяв в наших серцях любов до окрадених, любов до рідного народу і краю, любов до людскости.

І ціле жите поклав у борбі за права та свободу і красшу долю свого народа, сего народа, що в “поті чола” працює та витворює працею своїх рук богатства, всі блага культури, а сам з них не може користати.

.....
І розілялось його слово по широкій країні, поплила цілюща кров в жилах замученого демоса, і віджив народ. Вбив ся в потугу “потряс Кавказом, впerezавсь Бескидом, покотив Чорним морем гомоном волі, глянув як хозьяїн домовитий по своїй хаті і по своїм полі”.

.....
Окови неволі присли, понесло відгомоном великого слова, житя вільного, лявіна покотилась шляхом, котрий викував в скалі гранітний, великий і безсмертний Іван Франко, котрого дух великий вітати ме вічно над нашою вольною Україною, з духами найлучших і найкращих її синів.

Скоро український народ сьвяткувати ме другі роковини смерти сего великого чоловіка, котрий своїм генієм, своєю неоціненою працею, своїми великанськими заслугами які полишив у спадщині народови своєму, займає перше місце між найкращими синами України. Імя се з найбільшою пошаною повинна згадувати кожда поступова людина по всій Україні, а дорогим і святим оно статись повинно українському робітництву.

Імя се найбільшого нашого поета-письменника і громадянина, найкращого сина України Др. Івана Франка.

Недосяжна постать, глибока душа, сьвітлий ум! Праця його велитенська, яку він з повним запереченем самого себе, власних вигід і власного щастя жертвував для добра народу, еше не оцінена гаразд. Критики не змогли еше дати повної відповіді на се, яку кольосальну ролю відогравав сей чоловік в історії нашого національного відродження, чим він був і буде для

нас, що він нам у спадщині лишив. — Франко, се душа народа, се той великий український люд. Велитенська його праця буде вповні і належно оцінена, коли ся велитенська маса, ті міліони поневолених і визискуваних нашого народу двинуть ся і прозріють, бо для них власне віддав Франко усе своє життя, талант і сили, їх то власне Франко так щиро сердечно полюбив.

**
*

Пишучи сі стрічки не маю на меті дати читачеві якусь обширнішу аналізу котрого небудь напрямку діяльності Франка. Не спосіб тут в короткім часі, перелетним словом начеркнути плян тої великої будівлі яку поклав Франко в розвою України бо єслиб хто побажав ґрунтовно познакомитись з великанським за собом праці Франка, на се потребаби кілька літ. Про розміри письменницької його праці свідчить спис його наукових праць, книжок, його поетичних та прозових статів займаючий велику книжку зладжену М. Павликом з приводу 25 літного ювілею Франка 1898 р. Тоді уже книжка ся займала 127 сторін друку. Не говорячи про се сьогодні! Мені бажалобись при надходячим святі звернути увагу нашого робітництва на сам факт, пригадати та відновити память про сего генія, дати бодай короткий покащик його найпопулярніших праць та пригадати на найдорозці серцю робітника моменти в житю Франка.

× Іван Франко прийшов на сьвіт в хлопській хаті селянина коваля в Нагуевичах, Дрогобицького повіту 15 серпня 1856 р. Батька його звали Яковом.

Сій дитині, що вийшла з під сільської стріхи, судила доля відограти таку велику ролю в і-

сторії розвитку свого народу. Сій то хлопській дитині судилось змурувати серед кривавого труду шлях для народнього поступу, будити громаду зі сну і своїм могутнім словом піддержувати у борні за волю і долю краю.

Зріс серед хлопської бідноти, горя, знає його, пало оно тягарем на його серце — душу, лишило оно незатерті сліди на його творчости.

Добрий і розумний батько розумів вагу науки і віддав малого сина до школи. В школі зазнав Франко багато кривди від злих, темних звівірських “учителів педагогів”. Сі знуцання лишилися в пам'яті і серці вражливої дитини, і опісля змалював їх Франко чудовими красками в оповіданнях “Малий Мирон”.

По смерті батька Якова, котрий умер у великодну суботу 1865 р. Франко лишився сиротою, одначе вітчим, котрий не уступав батькови, заняв ся як слід дитиною, Франко скінчив народню школу тай гімназію, проявляючи тоді уже основні риси натури: велику здібність, вражливість на людське горе, чулість естетичну та дійсну інтелігентність. 1875 р. записав ся Франко на університет у Львові.

Уже в гімназії мав Франко славу поета, белетриста. В низшій гімназії написав перший свій вірш “Великдень”, котрий присвятив пам'яті свого батька Якова. У визшій гімназії, як каже Франко, “по при досить богату поза шкільну лектуру я писав також досить багато віршами і прозою. Між иньшими переповів я віршами початкову історію Риму, переклав також Антігону та Електру Софокля. Із драматичних проб одну комедійку і одно оповідане. Рівночасно у мене набрала ся також спора збірка ліричних

віршів із якої дещо було друковане в “Друзі” р. 1874 і 75-го але цілість я пізнійше спалив”.

Усі його твори з гімназійальної лавки, як віршовий Югурта, Ромуль і Рем, се були теми шкільних задач. В семій і осьмій класі почав писати Франко поему п. з. “Пани Туркули”, в осьмій класі написав драму “Два князі а оден престол”. Що до повісти “Петрії і Довбушуки” говорить Франко, “в ній найдуть ся ремінісценції моєї гімназійальної лектури особливо фанастичних оповідань Ернеста Гофмана, далі оповідання Лімбаха про селянина Петрія який, збогатив ся найденим скарбом, і нарешті деяких народніх оповіднань про пригоди і ріжних розбійників а спеціально Олекси Довбуша — се так сказати документ молодечого романтизму, який довело ся мені пережити в значній мірі під впливом лектури польських романтиків, Міцкевича, Словацкого та Красінського а також польських белетристів трохи пізнійшої доби, таких як Крашевський, Коженювський, Захариєвич, та Валерій Лозінський, що в своїх оповіданнях дуже часто оброблювали в напів романтичним а в напів реалістичним дусі українські теми”.

Як бачимо з гімназії він вийшов уже з невеликим знанем з умом проясненим творами геніїв такої міри, як Шекспір, Шілер, Гете, Гайне, Словацкий, Міцкевич і иньші.

На університеті у Львові в перших роках своїх студій на філософичнім віділі, займав ся лиш літературною діяльністю, а плоди свого пера містив в газеті “Друг” яку видавало студенське товариство москвофільського напрямку “Академічний кружок”. Сам Франко опинився тоді в москвофільським “Обществі ім. Качковського”. В товаристві займав Франко визначне

становище, а в “Друзі” уже 1874 р. 1. мая був друкований перший його вірш п. з.

НАРОДНА ПІСНЯ

(сонет)

“Глянь на криницю, що із стіп могили
В степу слезою чистою журчить:
В їй оці личко місяця блищить
І сонця промінь грає в чистій хвили.

З грудий землі бють водяні жили,
Струї живої рух не кінчить ся, не спить,
Водаж погожа тисячі живить
Весни дітий, що в округ її обсіли.

Криниця та з чудовими струями,
То люду мого дух, що хоч в сум повітий,
Співа до серця серцем і словами.

Як початок тих струй усім закритий,
Так з темних жерел ті слова повстали,
Щоб чистим жаром серце запалити.

Всього тих віршів з того часу маємо 30. З того всі вони—з виїмком 4-ох з 1876-78 р. були друковані, але були майже недоступні для читачів, бо поет не вмістив їх навіть в своїй першій збірці “З вершин і низин”. В роках 1875 і 76-ім була друкована перша Франкова повість “Петрії і Довбушуки”.

Ся невеличка збірка поезій і повість “Петрії і Довбушуки”, се полет молодечої фантазії, се перші плоди Франкової музи. Се перші тільки кроки, се молодечий романтизм, там еще не найти автора “Зівялого листя”, “Панських жартів”, “Мойсея”, автора “В поті чола”, “Полуйки” “Voа constrictor”. — В тім як раз часі наступила зміна в житю Івана Франка.

Іван Франко зі своєю жінкою
в молодім віці.

Тоді то пізнав ся з деякими членами “Академічного Кружка” Драгоманів, професор київського університету, який 1876 р. став політичним емігрантом, опісля професором на університеті в Софії. Він був щирим Українцем, великим ученим та пропагатором нової під сей час ідеї соціалізма. Знакомство се мало рішучий вплив і на дальшу будучність кружка, який з москвофільського та назадницького стаєсь українським, прогресивним, а Франко та Павлик, члени сего кружка, стають ся приклонниками ідеї Драгоманова. Від сеї хвилі датує ся нова ера, епоха в житю, творчості та діяльності Франка. Франко стає на дорозі прогреса, боротьби, вибирає шлях що не квітками а тернем стелить ся.

Настало нове жите серед молоді. Франко, і Павлик під особистим впливом Драгоманова, і його писань, та писань Герцена і Чернишевського стають першими сівачами соціалістичної правди, гуртують довкола себе у Львові все, що було поступове й живе серед тодішної молоді.

А се не так легко приходило! Бути соціалістом у ті часи себто в другій половині 70 років, коли виступив Франко на поле публичної діяльності, се значило загородити собі дорогу в “порядне” товариство, бути виелімінованим зі суспільства “патріотичного”, бути готовим на найтяжші переслідуваня з боку властей, зносити наруги, погорду, докори з боку тодішньої австрофільської народовецької та москвофільської громади, для якої соціалізм був тоді страховищем, розбоем, диким анархізмом, червоним чортом, котрий “мирній людині” не дає спокійно спати.

Се однак надавало більшої сили, відваги борцям...

Діти Івана Франка.

Тяжким шляхом ідуть вперед невтомимо. Майже уся ідейна молодіж, яка була у Львові 1876 р. опинилась в соціалістичнім таборі. Москвофіли та народовці, одинокі тоді партії серед Українців, як одна так друга далека від інтересів народніх, котрих інтереси обертались в круговороті безплідної борби за йорчики і трираменні хрести, стратили значіне, стратили молодіж.

Не на руку се було одним і другим. Усіх можливих способів они уживають, щоби знищити перші початки українського соціалістичного руху. Пішли доноси до властей, пішли поліційні дозори та труси сумну ролю відграють тут москвофіли: “се соціалізм, бунт, замах на царів, на богів і на всяку власть”. І рухнулись прокураторії, староства, поліція, жандармерія. Зачались нагінки з прокураторіями, протоколами, вироками, судами. Старостинські та жандармські собачки гоньчі увихались а москвофільська галайстра “та свої сліпі братчики, наші люди” австро-руські патріоти помагали. Таким робом почались у Львові 1877 р. перші арешти. І першою жертвою підлости, несправедливости, інтриг, доносів усяких порядних вірних підданих австрійського і московського царства упали Франко і Павлик, а в Відні Остап Терлецький.

І злоба покотом стелилась. Невпинні гонення, видалюваня молодіжи зі шкіл, ревізії по домах, арештованя, шупаси, і все те за святу правду, науку, за свободу і волю українського народу. Не тільки у Львові масові арештованя, а по всій Галичині. Що тільки було поступовим, арештовано. Тюрми були заповнені невинними, щирими людьми.

23776

У Львові 1877 р. відбув ся перший великий український соціалістичний процес.

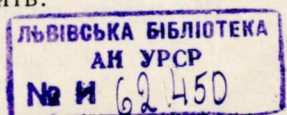
Якаж провина лежала за сими людьми!? Чи се, що горяче любили свій нарід? Чи се, що були жадні науки, просьвітку, що любили правду, бажали волі!? — Головним доказовим матеріалом проти обжалованих були листи Драгоманова, а головним злочином їх соціалістичні переконання. Від підсудимих приходилось судям довідатись про соціалізм, — они сього не тямучі були. По пять, по вісім місяців неволила галицька, темна прокураторія Франка по тюрмах, знущала ся над невинними людьми, голодом морила. Франко захорував був на тиф. “І так в горячці, серед студени, в одній сорочці босого і простоволосого вели Франка студенним, камінним коридором до переслухання”.

Не було ніякої провини ні злочину, одначе трибунал львівського суду узнав всіх обжалованих винуватими і засудив на карі 3 місяців арешту.

А вороги ликували. Москвофіли і вірно піддані “руснаки австрійські” не тільки що напали в пресі на увязнених та соціалізм, але просто виелімували з суспільности замикаючи перед ними двері своїх домів, не впускаючи в свої товариства. Серед польської суспільности не інакше було. Меморіал який вислав був в часі процесу до львівського суду польський шляхтич А. Созанський домагає ся, щоби увязнених соціалістів як найскорше повісити.

І за що? За правду, за сьвітло для поневоленого українського народа.

Одначе їх не злякає! Они з палаючими очима стоять лавою перед несправедливими судьями, а Франко говорить:

Судіть мене, судді мої,
Без милости фальшивої!
Не надійтесь, що верну я
З дороги “нечестивої”,
Не надійтесь, що голову
Перед вами смирно схилю я,
Що в добрість вашу вірити
Буду одну хоч хвилю я.
Судіть мене без боязни, —
Таж сильні ви, то знаєте!
Судіть без встиду, таж ви встид
На привязи тримаєте;
Судіть, як каже право вам,
Судіть острійше, тяжше ще, —
Таж ви і право — то одно
В одній машині колісце.
Одно лишень прошу я вас,
Скажіть виразно й сміло ви:
Яка вина моя і тих,
Що враз зо мною йдуть і йшли?
Скажіть виразно: Люди ті,
Се зрадники! Вони хочять
Перетворить, перевернуть,
Звалити наш суспільний лад!
За те, що дармоїдство тут,
З робочих рук ссе кров і піт,
За те, що тут з катедр, амбон
Ллесь темнота, не ясний сьвіт,
За те, що ллесь міліонів кров
По прихоти панів, царів,
За те, що люди людям тут
Кати, боги, раби гірш псів.
Та ще скажіть, що ви й самі
Не відмовляете нам то,
Що правду ми говоримо,
Що прямо, чесно ми йдемо

За правдою. Все те скажіть,
Судді мої, по щирости,
Тоді в імя сього ладу
Судіть мене без милости!

(Іван Франко. На суді — Львів 1893.)

А коли Франка випустили на сьвіт, то що чекало його там? У тюрмі дізнав Франко на своїй власній шкірі несправедливости істнуючого ладу; вийшов з відтам з пятном небезпечного чоловіка і кримінальника, його оминали на улиці викинули з товариств “Просвіта” і “Руська Бесіда”. Переслідуваня поліційні, труси, жандармерія. Одначе він не іде ні одних ні до других просити прощення. Він став на сильнім становищи, вірний своїм ідеям — він подав ся цілою істотою туди, куди його здавна тягнув його свободолюбний інстинкт та його симпатії до бідних людей — і став апостолом соціалізму в Галичині.

Франко і Павлик, се піонери сего руху. Пробивають они заскорюзлим галицьким Українцям вікно до Європи, они придбали Галичину для европейської культури, поступу і науки. В 1878 р. видають они соціалістичний місячник “Громадський Друг” а відтак “Дзвін” і “Молот”. Сі часописі падали жертвою конфіскації прокураторії, а українське громадянство не хоче їх читати. В голоді і холоді прийшлося їх писати, серед наруг і кпин, серед переслідувань. Одначе він вірний своїй ідеї. Не ступає зі шляху. Він каменярь і говорить великим словом, і говорить серцем: не кидайте молотів, не уважайте на труди.

І я прикований ланцем залізним, стою
Під височезною гранітною скалою
А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам з гори мов грім гремить:
“Лупайте цю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносьте і труд і спрагу
й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбить”.
І кождий з нас то знав, що слави нам не буде
Ні памяти в людей за сей кровавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люде,
Як ми пробем її та порівняєм всюди,
Як наші кости тут під нею зогниють.
Тай славиж людської ми зовсім не бажали
Бо не герої ми і не богатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли,
На себе пута. Ми рабами волі стали,
На шляху поступу ми лиш каменярі.
І всі ми вірили, що своїми руками
Розібемо скалу, роздробимо граніт,
Що кровю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець і за нами
Прийде нове життя, добро нове у сьвіт.
І знали ми, що там далеко десь у сьвіті,
Котрий ми кинули для праці, поту й мук,
За нами сльози ллють, мами, жінки і діти,
Що други й недруги гнівні та сердиті
І нас і нашу мисль і діло те клинуть.

Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не одтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випустив.

Нехай прокляті ми і світом позабуті,
Ми ломимо скалу, рівнаєм правді путі,
А щасте всіх прийде по наших аж кістках.

“Громадський Друг”, “Дзвін”, “Молот”, виходять виключно під редакцією та в співучасти в праці Франка та Павлика. Одначе в тім часі арештовано Павлика а відсидівши кару присуджену йому як відвічальному редакторови, виїхав до Женеви. “Молот” упадає. Натомісць часопись “Praca” котру видавав робітник Осип Данилюк від 1878 р. стаєть ся соціялістичною, зєднує довкола себе найкращих українських і польських соціялістів. Франко і Павлик стають головними її співробітниками.

Для веденя більш плянної роботи під прапором соціялізму завязуєть ся в 1878 р. робітничий комітет у склад котрого входили відомий польський соціяліст Болеслав Лімановський, Павлик, Франко, Данилюк, Маньковський та иньші. — В сьому комітеті Франко бере визначну участь. В 1880 р. виходить програма групи польських і українських соціялістів, друкована в Женеві п. з. “Program socialistow polskich i rusińskich we wschodniej Galicyi.” Головним її редактором був Франко. Програма ся важна тим, що побіч суспільно-політичних домагань робітників, які вона виставляла, в основі її, о скільки ходить о форму політичної організації і о скільки ходить о національне питанє взагалі, увійшли більш-менш ті думки, які в 17 літ пізнійше приняла соціялдемократія Австрії на своім конгресі в Відні, а в 19 літ пізнійше на конгресі в Берні. Вона теж застерігала ся, що польсько-українська робітницька партія не може мати нічого спільного з партією яка стремить до від-

будованя Польщі в історичних межах. На жаль, група ся наслідком непорозумінь, які викликали ті польські соціялісти, що оставали під ідейним впливом Лімановського, котрий перебував тоді в Женеві, не була в силі розвинути ся, а незабаром перестала зовсім існувати.

Франка одначе се не зражує. Він іде дальше, іде в народ, серед мужиків сіє зерно правди, просвіти. Але темні духи боячись сьвітла слідкують за Франком. Він-же бунтар! І 1880 р. в місточку Яблонові на підставі підозріння, що він бунтує селян арештовано його в друге. В оскарженнях вмішано його в процес, що вів ся проти сестри Михайла Павлика, Анни. По пересидженю три місяці у тюрмі, повели жандарми Франка “цюпасом” до рідного села. Сей “цюпас” по поліційних арештах в Коломиї, Станиславові, Стрию, Дрогобичи, належить, як казав сам Франко, до найтяжших моментів в його життя. Голод, спрага, дощ, утома спричинили хобру. З Дрогобича поліцай відвів Франка пішком до Нагуєвич. Відлежавши якийсь час сю свою подорож в дома, удав ся Франко до Коломиї, де прожив страшні дні в готели. Тут написав оповіданє “На дні” і за послідні гроші вислав до Львова.

Лишив ся без средств до житя, жив трома грейцарами знайденими над Прутом у піску. Три дні лежав у горячці ждучи голодової смерти. Се душа українського люду, піонер, каміняр, автор “Мойсея”, член академії наук.

Ні розради, ні притулку, ні слова щирого. Сам одинокий. Однак з вірою великою, з душею сильною. Він же цілого себе віддав на услуги,

приніс на жертву своєму невдячному народови.
Він не кидає його, а просить благає:

Важке ярмо твое, мій рідний краю,
Не легкий твій тягар!
Мов під хрестом отсе під ним я упадаю,
З батьківської руки твоєї допиваю
Затроений пугар.
Благословлю тебе! Чи ждять тобі ще треба
Поваги й блиску від будуччини,
Чи ні, — одного лиш тобі благаю з неба:
Щоб з горя й голоду не бігли геть від тебе
Твої найліпші сини.
Щоб сіячів твоїх їх власне поколіне
На глум не брало і на сьміх;
Щоб монументом їх не було те каміне,
Яким в відплату за плодюче насіне
Ще при життю обкидувано їх.

Запряг себе Франко у важке ярмо. Не зважає на докори і удари з боку своїх, на обвинувачення, він витривало стоїть на сьому тяжкому становищі борця за велике і чесне діло, за добро і щастє, за кращу долю поневолених та пригноблених мас. Він знає се, він сьпіває — Гимн —

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастє й волю, —
Він жиє, він ще не вмер.
Ні попівськії тортури,
Ні арештів царських мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпїонів ремесло
В грїб його ще не звело.

І о власній силі йде!
І простуєть ся, міцніє,
І спішить туди, де дніє...
Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По варстатах ремісницьких,
По містах недолі й сліз.

І де в сьвіті тая сила,
Щоб в бігу її спинила,
Щоб вгасила, мов огонь,
Розвидняючий ся день.

Не вгасити сеї сили, не спинити нової ідеї, думки, коли такі потужні сили духа сіють зерно правди! Нічого їх не спинить. Франко ще з більшою силою, з більшою посвятою віддаєсь праці. І дальша його діяльність сплітаєть ся тісно з історією розвитку радикальної партії (1890-1899) котра в історії нашого народу відіграла неоцінену роль.

Була се перша українська партія, що на правду занялась інтересами нашого селянства. Франко був одним із її головних основників, та був одним із її проводирів. Він уложив її програму соціально політичну, із сеїж партії вийшла на кінець українська соціалдемократія. Франко як редактор "Народу" органу партії кільканайцять літ держить її. Як публіцист, популяризатор, агітатор, по вічах, зборах, одним словом партія радикальна 1890-99 р. се Франко. Франко оснував партію, держав її, підніс, порушив сі широкі маси нашого селянства, випровадив їх на дорогу, дав їм зброю, котрою виборів їм право людини-горожанина. Бож радикальна партія здобула в українській суспільно-

сти права громадянства для тих суспільних ідей, які протягом 19-го віку витворили ся в Західній Європі.

Десятки літ тяжкої праці, яку поклав Франко як пропагатор нового тоді у нас суспільного світогляду мають величезне значіне. Він з Павликом працюючи публіцистично — витворив разом з ним на почві думок Драгоманова ті кличі актуальної політики, що й ще сьогодні є основами нашої діяльності у щоденній праці й боротьбі. Франко через ціле своє життя глибоко і щиро відчуває усі тяжкі терпіня маси людей, котрі коротають дні свого тягостного життя у теперішнім економічним устрою. Він бачить виснажуючу боротьбу працюючих о кусник хліба, з розкритим серцем дивить ся на них, що в тій борбі закопали ціле своє жите, не знаючи хвиль супокійного відпочинку ані безтурботної розривки. Франко бачить се все і тяжко боліє над долею усіх тих, що примірають голодом витворюючи богацтва цілого світа. Він уважає, що освічені повинні прийти з помочію всім, кого кривдить сучасний лад.

Се, так би сказати, почуте нашого великого поета і письменника, до сього прилучаєть ся праця ума. Франко шукає також і доріг якими повинні іти маси працюючого люду, щоби запровадити на світі справедливість і рівність. І знаходить їх в соціалізмі, в змаганю до перетвореня усіх царин життя на прінціпах справедливости, правди та економічної рівноти. В поході людства до сього будучого устрою світа бачить Франко суть поступу. Одначе Франко не був соціалістом доктрінером. Його соціалізм се вплив горячих симпатій до бідних і протест проти гнітучого політичного і економічного ла-

ду, під яким жив наш нарід. Його пропаганда, се загально людські поступово-демократичні ідеї.

Франко се великий співець боротьби, повістеписатель, відкликующий ся на все публіцист, критик, талановитий популяризатор, незрівняний полеміст, піонір в багато областях научного досліду.

Як уже поперед сказано, 1877 р. арештовано Франка за соціалізм і відпокутовав Франко сей “вчинок” 9 місячною тюрмою. 1880 р. арештовано Франка під закидом, що мовляв бунтує селян, 1889 р. арештовано Франка в трете. В тюрмі держали його десять тижнів, але за що, то ані Франко ані мабуть і самі суді не знали.

Його викидають з товариства “Просьвіта” і “Руська Бесіда”. За участь в похороні Українця Нарольського 1884 р. вигнали Франка з редакції “Діла” і “Зорі”.

1886 р. вдруге виганяють Франка з редакції “Зорі” за поміщене поезії Руданського і статі Грінченка. Щоб ратуватись від голодової смерти, вступає до праці в польській часописі “Kuryer Lwowski”, де як каже, вибув десять літну панщину. Через сих десять літ плоди його пера ідуть в користь польської преси. Для української літератури се велика втрата, за сей час Франко міг був багато зробити хосенного, та вина за неї паде на галицьких “богобоязних рутенців”. В 1897 р. за написане книжочки “Niemo o sobie samym” стягнув на себе обурене усього галицького рутенства. Назвали його запроданцем, зрадником і т. п. Темненькі брати рутенської інтелігенції допікають Франкови, що мовляв то він такий талан, а не може заняти суспільного становища. І от Франко скінчивши універ-

ситет удаєсь до Відня та в голоді і холоді зложив сьвітло докторат зі славянських мов, під рукою найбільшого сучасного славіста проф Ягіча 1893 р. Потім старає ся о місце професора української літератури на львівськiм університеті опорожнену через смерть професора Омеляна Огоновського. 1895 р. видає свої наукові праці: “Іван Вишенський і його твори” і “Варлаам і Йоасаф”, старохристиянський роман. Послідний твір був його докторською дисертацією. Виголошує на університеті виклад на тему: “Наймичка поема Тараса Шевченка” за що збір професорів ухвалив дати йому катедру історії української літератури. Та сі пляни нищить політична адміністрація. Міністерство просьвіти, йдучи за волею галицького намісника графа Бадені не затверджує пропозиції сенату за для політичної минувшини Франка. А й не від сего були і свої “брати Русини” бо провідник тодішньої рутенської “угодової політики” шепнув намісникови, що не бажалиб они мати професора української літератури “що в подертiм сурдуті ходить”. І замкнули перед Франком університет.

Насильством і інтригою усунено Франка від катедри, власть не дала йому заняти офіційально становище учителя молодежи, але вона показала ся безсильною, щоби знищити вплив того дійсного учителя поколінь, на котрого творах виховували ся кадри робітників суспільної справи в Галичині і на Україні. Франко уже тоді своїми науковими працями звернув був увагу ученого сьвіта. Чужинці цiнять Франка, петроградська академія наук вибрала його своїм членом-кореспондентом, харківський університет іменує його почетним доктором, натомісьць свої в тім самім часі проголосили його зрадником.

За що? За те що уже тоді поклав був такі заслуги великі. За се, що до сьвітла він кликав, “ratio vincit” написав на своєму прапорі і склав Ганібалеву присягу раз-у-раз нехибно йти “на чесне, праве діло” бо

За його радо в горі вмру
І аж до гробу додержу
Свій прапор ціло. (“Скорбні пісні”)

За се, що із щирого серця міг сказати про себе:

Та над усе ціню я ту
Малую мірку мук і болю,
Котрі приняв я в тім житю
За правду, за добро, за волю.

(“Думки пролетаря”)

За се, що не вагав ся стати в перекір пануючим напрямом, і ніколи не переставав виступати проти безтямности, тупоумія та заскоружности не лише серед суспільности, але також і особливо серед тих, що беруть ся проводити та просвічувати її.

За се, що поклав собі обовязок щоб “будучи сином українського мужика, вигодований чорним мужицьким хлібом і працею мозолистих хлопських рук — обовязаний я власною працею всего свого життя вернути ті всі гроші, котрі витратила мужицька рука, щоби я міг знести ся на височину, де сіяє сьвітло, де буяє дух свободи і де горять загально людські ідеали”. І він виповняє совістно свій обовязок чести і совісти супроти свого народа, котрий його викормив і виховав...

Молоде покоління, яке виросло під впливом його многосторонньої діяльности, одушевля-

еть ся ним, найстарше найбільш заскорузли вимерло, а середне мусить схилити чоло перед його літературно-науковими заслугами. Так прийшов рік 1898-ий і се мабуть найгарнійший рік у житю Франка. В осени того року відсвятковано 25-літний ювілей його літературної діяльності. Молодь, усе поступове, усе що краще в Україні, зібралось витати ювілята. Сей ювілей, сей ентузіазм з яким витано Франка, на усе заглушив голоси тих, які доси так ворожо відносились до него.

Молоді, щирі і горячі серця боготворять Франка за його поневірку, за його страждання, за його працю над ними, над народом, клоняють свої голови перед його заслугами, за се “достойна громада” дає Франкові розгрішене за його “гріхи молодости”.

Чому ж то така зміна? А от малий виняток із бібліографічного спису його писань, зладженого Павликом з приводу 25 літнього ювілею Франка в 1898 р., котрий займає 127 сторін друку. Она говорить за себе! “Петрії і Довбушуки” (повість), “Захар Беркут” (історична повість), “Воа constrictor” (повість), “В поті чола” (збірка оповідань), “Для домашнього огнища” (повість), “Полуйка” і иньші бориславські оповідання, “Перехрестні стежки” (повість), “Сім казок”, “На лоні природи” (збірка оповідань), “Місія — Чума, — Казки і Сатири”, “Маніпулянтка і иньші оповідання”, “Великий шум” (повість), “Борислав смієть ся”, “Добрий заробок” (збірка), “Панталаха”, — Поезії: “З вершин і низин”, Мій Ізмарагд”, “Зівяле листе”, “Поєми” “Із днів журби”, “Мойсей”, “Semper tiro”, “Панські жарти”.

Твори для дітей: “Лис Микита”, “Пригоди Дон Кіхота”, “Абу Каземові капці”, “Коваль Бассім”, “Коли ще звірі говорили”.

Драми: “Украдене щасте”, “Учитель”, “Каміана Душа”, “Сон князя Святослава”, “Майстер Черняк”, “Будка ч. 27”.

Наукові розвідки: “Іван Вишенський і його твори”, “Панщина і її скасоване”, “Карпатсько-руське письменство в XVII та XVIII віці”, “Варлаам і Йоасаф”, “Слово о Лазаревім воскресенню”, “Забутий український віршописець XVII в. “Памяти Укр.-руської літератури” I. (апокріфи Старозав.) Памятки II. (Апокр. Євангелія) “Памятки III. (Апокр. апостольські діяння), “Галицько руські нар. приповідки Том I.” “Грималівський ключ у р. 1800”. “Жите і слово” 6 томів, “Етнографічний збірник” 5 томів.

До сего додати редакторську працю в “Громадським Друзі”, де крім повістей, оповідань містить свої наукові критичні і публістичні праці, як критичні письма о галицькій інтелігенції, “Дзвін”, “Молот”. В сих часописях майже увесь редакторський труд спочиває на ньому. Видавництво “Дрібної Бібльотеки”, в якій містить найвизначніші твори європейської літератури. З відси маємо переклади зі старинних грецьких, латинських, єврейських, далі англійських, еспанських, французьких, німецьких, норвежських російських, чеських, польських архитворів.

Його співробітництво в чужинецьких журналах, дневниках, німецьких, російських, польських “Tydzien literacki”, “Praca”, десять літ праці в редакції “Kurjera Lwowskiego”, “Народ” “Хлібороб”, в редакціях “Діла”, “Зорі”. Під його редакцією і майже його силами виходить місячник “Жите і Слово”.

Кільки праці і труду він докладає будучи в партіях, чи то соціалістичній чи радикальній? В часах їхнього народження і розцвіту з під пера Франка виходить багато блискучих публіцистичних праць, програмових статей, остроумних памфлетів. Там він не жаліє противників своїх, “неполітичних політиків”. Слова його талановиті розляглись по всій Галичині, прoderли кордон, зайшли на Україну, притягаючи нових учеників і поклонників.

Се тільки маленька частина сего великого скарбу щирого золота і дорогоцінних перел, котрі зложив геній в жертву народови своєму за довг “що його виховав і вигодував”. Сей великий труд, заслуга ся в протягу 25 літньої його діяльності: діяльності в голоді і холоді, серед недостатку і нужди, валяючись в тюрмах, по під чужі пороги, в презирстві, нарузі і зневазі.

Потреба було великої сили волі, непохитности скали, характеру твердого спіжу, духа великого генія, — божеської любови.

І Франко устояв, бож се його прикмети. Його батьківське серце плаче кервавими слезами над долею невидючого бідного дитяти. І покотились тяжкі керваві слези скарги, докору батьківського.

“Народе мій замучений розбитий
Мов паралітик той на бездорожу,
Людським призирством, ніби струпом вкритий!
Твоїм будущим душу я трівожу;
Від сорому, який нащадків пізних
Палити ме, заснути я не можу.”

І тяжко йому, душа його корчить і він сему дитя сумовиту пісню співає:

“Не винен я тому, що сумно співаю
Брати мої!
Що слово до слова нескладно складаю,
Простіть мені!
Не радість їх родить, не втіха їх плодить,
Не гра пуста,
А в хвилях недолі, задуми тяжкої
Самі уста
їх шепчуть, безсонний робітник заклятий
Складає їх — сум;
Моя бо й народна неволя, то мати
Тих скорбних дум”.

Йому жалко за тих, що на словах тільки у них любов до народа, що лицемірством і фари-сейством здвигають кличі про “святощі народні” — то що, і він говорить до них.

Ти, брате, любиш Русь,
Яж не люблю сарака,
Ти брате, патріот,
А я собі — собака.
Ти, брате любиш Русь,
Як хліб і кусень сала, —
Яж гавкаю раз-в-раз,
Щоби вона не спала.
Ти любиш в ній князів,
Гетьманне, пануване, —
Менеж болить її
Відвічне страждане.
Ти любиш Русь — за те
Тобі і честь і шана, —
У менеж тая Русь —
Кривава в серці рапа”.

Про правдиву любов до рідного краю, про свій патріотизм, який не має нічого спільного з крикливим і користелюбним патріотизмом тих, що слова “нарід” і “Україна” взяли в свою аренду, — говорить поет:

І чиж перечить ся любов
Тій другій а сьвятій любови
До всіх, що ллють свій піт і кров,
До всіх, котрих гнетуть окуви?
Ні, хто не любить всіх братів
Як сонце боже, всіх зарівно,
Той щиро полюбить не вмів
Тебе, коханаю Вкраїно!

Як сказано було передше 1898 р. в осени відсьвятковано 25-літний ювілей. Великі сі заслуги, які уже тоді положив Франко приклонили голову громадянства перед генієм. Картина в житю Франка змінює ся. Франко усуває ся від політичного житя, віддаючись літературно науковій діяльності. Він стає 1898 р. співробітником “Записок Наукового Товариства ім. Шевченка” та співредактором “Літературно-Наукового Вістника” при яким остав до кінця 1907 р.

Товариство “Просьвіта” до якого з початком 1890-их років не хотіли прийняти Франка на звичайного члена, на загальних зборах в 1908 р. вибирає його членом почесним.

В Літературно-Науковім Вістнику поміщують ся його поезії, що увійшли в збірки “Semper tūo”, “Мій Ізмарагд”, тут друкують ся переклади Франкові Золі, Шамісо. Франса, Ади Негрі, Гете, Шекспіра, Ібзена, Метерлінго, Толстого, Андреева, Горкого, Тургенева і и. Тут друкують

ся його оповідання “Як Юра Шикманюк брив Черемошем”, “Гриць і панич”, “Хома з серцем і Хома без серця”, “Великий Шум”, “Перехрестні стежки”. Одної книжки Л. Н. В. не найти деб не подибати праці Франка, одного важнішого випадку не найти в літературі, чи штуці, чи науці, котрого би Франко не розглянув. “Видавнича Спілка” пишаєть ся десятками томів його праць, “Записки Наукового Товариства ім. Шевченка” теж.

При геніяльнім величезнім талані здобув Франко не бувале у нас доси в історії значіне. Його літературна і громадська діяльність робить його найвизначнішим чоловіком. Він не писав а просто сипав як з рога обильности свої твори, поставив нашу науку і літературу на небувалій доси сьвітовій висоті. Франко поет, белетрист, автор цінних творів, для дітій і молодіжи, перекладчик чужих літератур, критик і історик літератури, фолькльорист, публіцист, дослідник соціально-економічних відносин, популяризатор майже ві всіх областях науки, популярний, люблений агітатор, до сего редактор, через якого руки перейшло тисячі усяких рукописей, котрі коректував, обрабляв, шліфував а їх авторів виводив в люде.

І так десятки літ. За се коли Франко 1907 р. занедужав на параліж наша “щедролюбива суспільність наділила його признанем і тоді почав появляти ся в нашій пресі спис “складок на хорого письменника”, се, мовляв у иньших народів “національний дар”.

В 1913 р. українське громадянство обходило ювілей 40-літної письменської творчости Івана Франка. Увесь народ український ставив

ся на се свято, бо се дійсно було святом його відродження душевого. Хорий і знесилений геній вже ясно побачив, що його ідеї щораз то глибше вкорінюються в серця мас, котрі з свідомістю ціли не уступлять в борбі, а виборуть волю.

На цьому місці не буде зайвим зацитувати частину предмови поета у збірці “З вершин і низин” де він говорить про всю свою 40-літню діяльність.

“Я не з тих письменників — говорить тут поет, — що звикли нарікати на суспільність та на читачів, ані не з тих, що звикли підлашувати свою працю під пануючий смак своєї громади. Занадто високо розуміючи покликане письменника я не раз у критичних хвилях не вагався стати в перекір пануючим напрямом, і ніколи не переставав виступати проти безтямности, тупоумія та заскоружлости не лише серед суспільности, але також, і особливо серед тих, що беруться провадити та просвічувати її. Не можу сказати, аби ті могутні противниці не платили мені щедро глухою ненавистю, завзятими нападами та клеветами, явним і таємним поборюванем моїх змагань праць. Так воно мабуть і мусить бути. Та проте я не нарікаю ані на своїх противників, ані тим менше на свою суспільність, у якій бачу та почуваю чим раз більший зріст духового життя, культурности, дружности та жертволюбивости, що творить окрасу всякого життя. Жию вірою й надією, що ті високі духові прикмети будуть розвивати ся чим раз краще серед нашого народа і що я доживу ще часів далеко щасливійших та радіснійших від тих які прожив доси.

В своїй отсе вже близько 40-літній літературній діяльності я переходив різні ступні розвою, займав ся дуже ріжнородною роботою, служив ріжним напрямам, бо доводило ся працювати немало крім нашої української також польською, німецькою та російською мовою. Та скрізь і завсігди у мене була одна провідна думка — служити інтересам мого рідного народа та загально-людським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здаєть ся, не спроневірився доси ніколи і не спроневірюся доки мого житя. Може власне тому, що я непохитно стояв на тих основах і йшов за тими провідними зорями, я не міг удержати ся на все ані при галицьких русофілах, ані при галицько-руських народовцях, ані при галицько-руських радикалах, ані при польських демократах та поступовцях, ані при німецьких поміркованих соціялістах, ані при соціал-демократах польських, німецьких та руських, завше виходив з їх рядів, коли побачив у них недобір, чи то сумління, чи то знання, чи то почутя обовязку”.

Франко як писатель, новеліст, чи поет пішов у нас перший иньшою дорогою, сотворив нову школу, дав взірці нових напрямків в літературі, в красному письменстві. У його творах, оповіданях не має сеї робленої підсолодженої діалектики. Його твори се чудові картини, правдиві, реальні. Франко перший впроваджує в красну літературу народ, усіх тих “у поті чола” трудящих людей без ріжниці стану, усіх хто працею рук чи голови хліб насущний здобуває. І. Франко у своїх творах про сих людей найбільше дбає, їхньою долею найбільше захоплює ся. Жите людське у Франка представлене завсігди і усюди вірно і таким яким воно є, а заразом

ідуть пояснення обставин які складають ся на нього та розкривають перед очима глядача глибокі основи сучасного житя.

Перед наші душі Франко розкриває сі страшні картини горя і нужди з житя робітників, рільників, селян. Він перший у нас в краснім письменстві виводить перед сьвіт сего нещасного продуцента-робітника галицького села і місточка на тлі страшнього його положеня, нужди, горя, визиску. Не тільки се; він веде його до борби з нелюдським визиском експльоататорів до борби проти дармоїдів, які висмоктують кров сих нещасних жертв.

Всі Франкові твори, що вийшли у збірках “В поті чола”, “Полуйка”, *Voas constrictor*”, “Борислав смієть ся”, “З вершин і низин”, “Панські жарти”, “Тюремні сонети”, це частина одной великой картини безталання, вбожества, темноти, насильств. Тут кровю малює поет усю ту нужду, горе. А слово його просте, западає в душу, палить мізок, видираєсь з серця і блискавицею летить до неба, взиває о пімсту за кривду бідного люду. Візьмім його “Полуйку”, “В поті чола”. Усякі драчі, визиск, лихва, зубожіне, пролетаризація селян. Они кидають свої клаптики землі, котру то люблять, они зі смертельною розпукою ростають ся з сими загінчиками, котрі їм лихварі віднімають. З кождим днем їм тяжше устоятись в селі. Усякі налоги, земля не родить, що рік она гіршає і пустіє. Їсти не має що, — голод зазирає до сих нещасливих. І покидає біднота сю нужду і сходить на заробіток в місто. А сей заробіток кервавий. Тут їх окружає нове горе, нужда, гірша еше попередной. Зі всіх усюдів окружають нещасливі жертви сотні визискувачів, експлоататорів. Ті уже не хатину його за-

бирають! Пють його кров і піт. Забирають жите і як зношену дранку під тином лишають. Тут иньший сьвіт.

Візьмім “Полуйку”, “Ріпника”, “На роботі”, “Вівчара”, Яця Зелепугу”. Тут бачимо се горе пекло, котре переживають сі нещасні люди кинені на поталу судьбі, з котрих останні соки капітал виснажує.

Картинами знущань, визиску, панованя людини над людиною збогачує Франко нашу літературу. Перед нами пересувають ся нуждарі, окрадені, збещещені, знівечені житям. Над сими образами працює артист, художник, котрий в своїх творах містить душу, серце сих покривджених.

І любов його до сих покривджених, а гнів, погорда, жадоба пімсти до кривдителів велика. Томуто в творах Франка знаходять ся величаві постаті і тих, що працюють в поті чола, що свою працю, труд свій несуть в жертву своєму ворогі, і тих хижаків, що живлять ся їхньою кровю. І от перед нами книжка, повість “*Voas constrictor*”. Перегляньмо сторінки сеї книжки. Ту знаходимо уже не знущане ся над жертвою, не експльоатоване робітника, тут уже рабівництво, хижацтво такого експльоататора. На сьому місці маємо перед собою хижака, котрий переходить уже усі стадії експльоатації, доходячи до стану зміїв душителів, котрі опутуючи усе довкруги і самі задихують ся під тягарем своїх хижацьких інстинктів. В “*Voas constrictor*” найкраще малює Франко такого потвора змія, капіталізм, що все довкруги оплітає своїми страшними кільцями і торощить давить, допче жите, рух людський довкруги, а сей люд бідний

мов Ляокон скручений змією в тих путах веть ся.

В усіх своїх повістях Франко не тільки що відкриває нужду, горе, кривду людини, він дуже часто вказує дорогу якою іти, вказує як боротись. Франко бачить, що народ серед сих проклятучих обставин опинив ся на бездорожі, що він не знає, куда і як поступати. Одначе Франко бере сей народ в обійми, дає йому свою душу, виливає її в поезію і вказує йому дорогу словами:

Ори, ори й сьпівай ти, велитню, закутий
В недолі й тьми ярмо!
Пропаде пільма й гніт, опадуть з тебе пута
І ярма всіми порвемо.

Так! Полились його слова голосом срібних струн арфи херувимів. Потекли, розсіялись краплинами перел-роси. Падали в серце прозьбою любки; слезами матери. І пекли холодні душі огнем пімсти, борби за свободу і волю. Бо по Шевченкові не має більшого мистця слова над Франка.

Від його слова бе чаром весняних цв'іток ліса, в його слові чуеш шелест крил білих голубів, його слово роздирає твою душу голосіням дитини сироти, його слово се голос зловіщий голодної товпи, слово його тяжкий сум осіннього вітру в степу і грізний вереск битви і його слово се голос пророка.

Він в своїй поезії торкнув найцінніші струни душі людини: любов до людей і до правди. В своїх творах все життя кличе людей до вселюдських ідей.

Великий чоловіколюбець Франко знав і розуміє душу чоловіка і дав нам її ярку відбитку в своїй поезії.

Богацтво образів, широка скаля почувань, сил висловів і глибина настроїв, се звичайні прикмети поетичних творів Франка особливо його лірики. Любов до народу, до працюючих людей, до краю рідного. От рідний народ:

В устах тужливий сьпів, в руках чепиги плуга,
Так бачу я його;
Нестаток і тяжка робота і натуга
Зорали зморщили чоло.
Сумує німо він, з тужливим співом оре
Те поле, оре не собі,
А сьпів той наче брат, що гонить з серця горе,
Змагатись не дає журбі.
Той наймит — наш народ, що поту лле потоки
Над нивою чужою.
Все серцем, думками все високий
Хоч топтаний судьбою. (Наймит).

І що тільки візьмемо до рук з Франкових творів поем чи то з “Вершин і низин”, “Зівяле листє”, “Із днів журби”, “Панські жарти”, “Мойсей”, оден там великий, широкий акорд, глибина чутя. І що говорить Франко про Україну:

Її пізнавши чиж я міг
Не полюбить її сердечно,
Не відречи ся власних втіх
Щоб їй віддатись безконечно?
А полюбивши, чиж би міг
Я божую її подобу
Згубити з серця, мимо всіх
Терпінь і горя аж до гробу?

Чого тільки не торкнеть ся, за яку тему не візьмесь, усюди у него виходить з глибоким артизмом. І от його око попадає на таке маленьке, незамітне місце в староруських літописах, як: Жени русскія восплакаша ся. І він іде за далеким гомоном тих слів літописця з перед віків:

Де не лили ся ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі,
Чи в половеччині, чи то в князівській удальщині
Чи то в козаччині, лядчині, ханщині, панщині,
Ріднії сльози жіночі?
Скільки сердець розривалось ридаючи,
Скільки звялили стражданя!
А якже мало таких, що міцніли складаючи
Тисячолітні риданя.
Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й стиха міркую:
Скільки сердець тут розбитих, могил тут
[розритих,
Жалоців скільки неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню таку?...

Тут знова висуваєсь картина. Картина глибокої невірничої розпуки, резігнації жидівського народу.

На ріці вавилонській — і я там сидів,
На розбитий орган у розпуці глядів.
Надімною ругавсь вавилонців собор:
“Засьпівай нам що будь! Про Сіон, про Табор!
Про Сіон? Про Табор? Їм вже чести нема:
На Таборі — пустель! На Сіоні — тюрма!
Лиш одну хіба пісню я вмю стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру.

Я на світ народив ся під свист батогів
Із невольника батька, в землі ворогів.
Я хилитись привик від дитинячих літ
І всьміхав ся до тих, що катують мій рід.

А от еще тихий звук завороженої сфери:

Коли часом в важкій задумі
Моя поникне голова,
Легонький стук в вікно чи в двері
Потоки мрій перерива.
Чи може ти моя голубко
Мое кохання чарівне
Далеко десь з німим докором
В тій хвилі згадуєш мене?
Чи може гнучи в собі горе
Ти тихо плачеш у тиші,
А се твої пекучі сльози
Міні стукочуть до душі?

Ціле жите своє вложив Франко в поему
“Мойсей”. Стражданя, мука, пережите горе, тер-
піня людскости, поневірка народу, чорна його
невдячність і та велика любов поета до свого на-
рода та до всего людства. Поему починає Фран-
ко великим словом пророків:

“Народе мій замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожу,
Людським призирством ніби струпом
[вкритий!

Твоім будущим душу я трівожу:
Від сорому, який нащадків пізних
Палити ме заснути я не можу.
Не вже тобі на таблицях зелізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздих?

— — — — —
А дальше іде голос докору:
“Сорок літ я трудив ся навчав,
Весь загублений в Тобі,
Щоб з рабів тих зробити народ
По Твоїй уподобі
“Сорок літ мов коваль я клепав
Їх серця і сумліня,
І до того дійшов, що уйшов
Від їх кпин і каменя”.

— — — — —
“Я весь свій вік, весь труд тобі дав
У незломнім завзяту, —
Пійдеш ти в мандрівку століть
З мого духа печатю!”

Так! Український народ піде з його духа печатю. Тому то поет пророчими устами говорить:

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережеш ся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш як хозяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.
Приймиж сей сьпів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий та вільний;
Твоїй будуччині задаток слізми злитий,
Твоєму генію мій скромний дар весільний.

І 4 червня 1916 р. умер Франко у Львові лишаючи великий скарб своєму народови. Умер самітний, опущений в нужді і горю. Умер ми-

стець слова, воскреситель народнього духа, лиш
дав нам перли і щире золото, неоцінений скарб,
А чи зуміємо сей скарб оцінити?!...

Покажім се!

1 цвітня 1918.

МАТЕРІЯЛИ.

Михайло Лозинський — Люди, біографічно-літературні нариси.

Сергій Єфремов: Історія Українського Письменства.

Михайло Яцків: Іван Франко.

Пролетар: Іван Франко.

Іван Франко: Із літ моєї молодости.

Рост. Заклинський: Суспільні ідеали та національно-політичні погляди Ів. Франка.

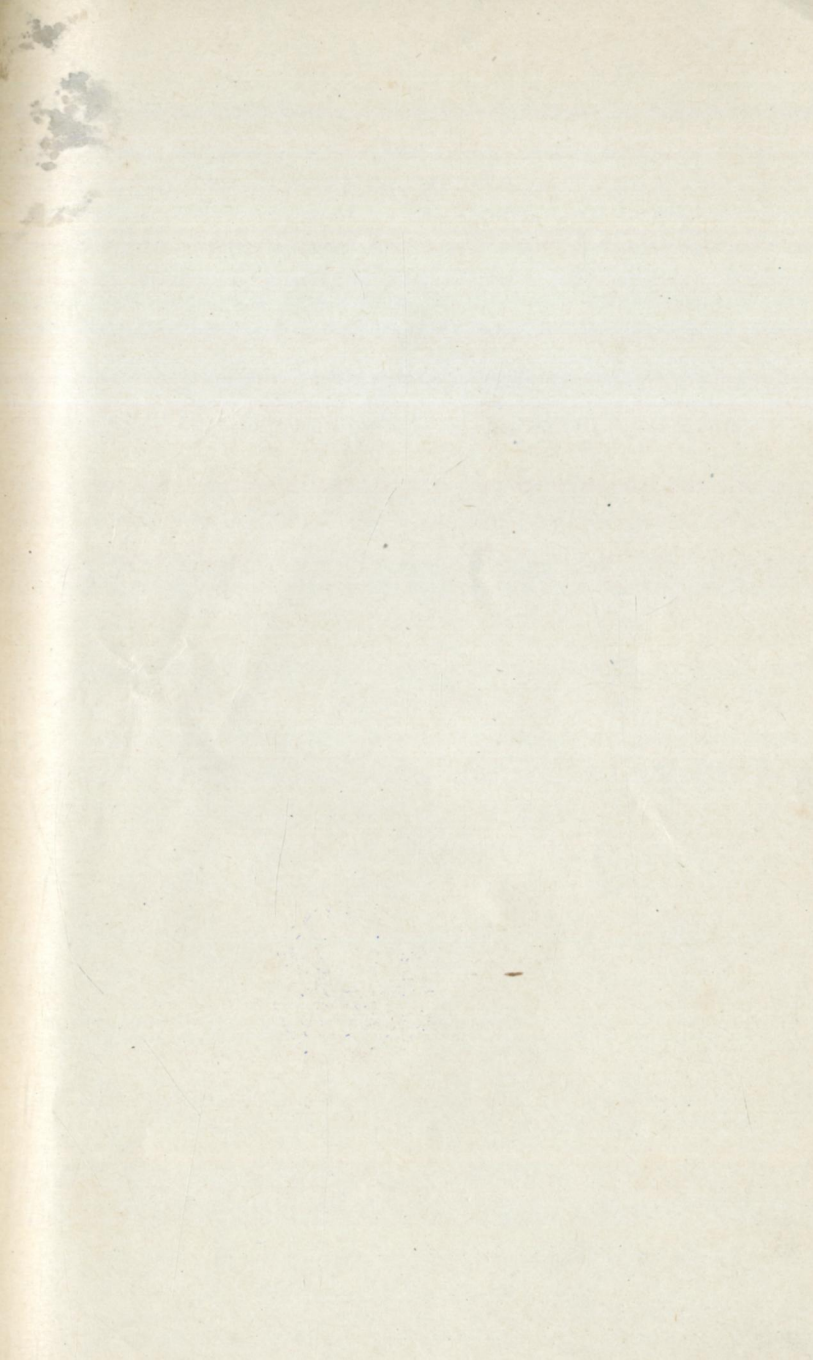
Товариш Імігранта: Іван Франко, великий громадянин і письменник.

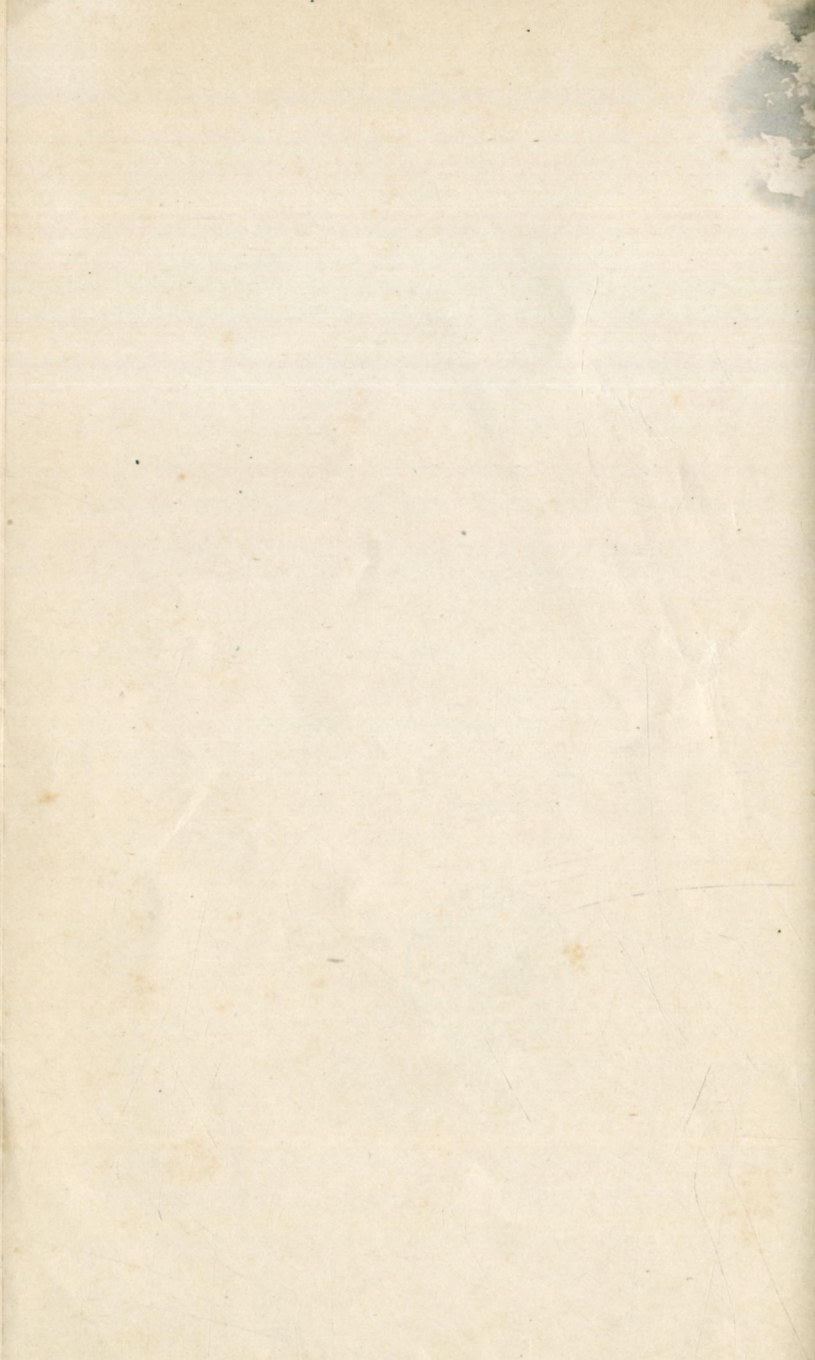

MATEJKA

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

B.

U-62450

B

“B”

II II
И 62.4500